

УДК 37.015.3:371.4

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-6\(20\)-583-590](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-6(20)-583-590)

Райтаровська Ірина Валентинівна старший викладач, кафедра спорту і спортивних ігор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, <https://orcid.org/0000-0002-5316-0660>

Максимченко Володимир Іванович старший викладач, кафедра здоров'я та фізичної рекреації, Білоцерківський національний аграрний університет, Соборна площа, 8/1, м. Біла Церква, <https://orcid.org/0000-0002-6087-934X>

Калитяк Анна Іванівна викладачка циклової комісії шкільної, дошкільної педагогіки, психології та фахових методик, КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, проспект Волі, 36, м. Луцьк, <https://orcid.org/0000-0002-5189-1873>

Пінчук Лариса Миколаївна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри викладання другої іноземної мови, Запорізький національний університет, доцент кафедри, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, <https://orcid.org/0000-0001-6968-5122>

Дворніченко Лариса Леонідівна кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри психології, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, вул. Роменська, 87, м. Суми, <https://orcid.org/0000-0002-6221-5555>

САМОВИХОВАННЯ ТА ЙОГО РОЛЬ ПРИ ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ

Анотація. У статті розглядається самовиховання та його роль при професійному розвитку студентів. Здійснено аналіз наукових підходів, щодо зазначеної проблематики. На основі цього аналізу визначено, що головною метою підготовки та виховання у закладах вищої освіти є допомога студентам як майбутнім висококваліфікованим фахівцям знайти своє місце в житті, побачити свою самоцінність, знайти своє призначення та покликання, і мотивувати себе до самовдосконалення та самоосвіти. Обґрунтовано, що самовиховання – це довготривалий процес, результатом якого є особистісний розвиток людини протягом всього життя. Виявлено, що самовиховання відноситься до одного з видів самоуправління, направлено на вдосконалення себе. Воно включає перспективне та оперативне самоуправління. Аргументовано, що самовиховання, як і виховання виконує соціальну функцію формування особистості, є свідомим і цілеспрямованим процесом формування етичних і психологічних характеристик людини. Самовиховання є вторинним, воно відбувається тоді, коли людина підготовлена до нього життям і вихованням, тобто коли вона починає розуміти себе як особистість, замислюватися над своєю соціальною роллю в сьогоденні і в майбутньому, а також проявляти певну самостійність у практичному житті, іншими словами, коли вона досягає певного ступеня розвитку свідомості і самосвідомості, життєвого досвіду. Розглянуто головні методи самовиховання, до яких віднесено: самозобов'язання, самозвіт, самоаналіз, самоконтроль, самооцінку і самокритику. Підсумовано, що проблема самовиховання студентів при професійному розвитку на сьогоднішній день є актуальною як ніколи, тому, що займаючись самовихованням студенти набувають бажаних рис характеру та якостей, у них розвивається сила волі, використовується

погана звичка «відкладати все на потім». Вони вчаться розуміти свої почуття, відчуття, бажання, регулювати свою поведінкову діяльність, що в результаті приведе не тільки до самовиховання, а й до саморозвитку. Зроблено висновок: самовиховання відіграє одну із важливих ролей в становленні майбутнього фахівця. Необхідно постійно розвивати та вдосконалювати знання, уміння, навички, що формуються у студентів під час навчання у закладі вищої освіти. У процесі формування самовиховання особистості на майбутню успішну професійну діяльність студенти розвивають свої професійні та особистісні здібності і характеристики відповідно до обраних цілей, позбавляються звичок і якостей, які заважають професійній самореалізації. При формуванні навичок до самовиховання у студентів потрібно залучати психологічну службу закладу, кураторів та тьюторів.

Ключові слова: студенти, самовиховання, саморозвиток, особистість, професійний розвиток.

Raitarovska Iryna Valentynivna Senior Lecturer of the Department of Sports and Sports Games, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, Ohienko St., 61, Kamianets-Podilskyi, <https://orcid.org/0000-0002-5316-0660>

Maksymchenko Volodymyr Ivanovych Senior Lecturer of the Health and Physical Training Department, Bila Tserkva national agrarian university, Soborna square, 8/1, Bila Tserkva, <https://orcid.org/0000-0002-6087-934X>

Kalytyak Anna Ivanivna Teacher of the Cycle Committee of School and Preschool Pedagogy, Psychology and Professional Methods, Lutsk Pedagogical College of the Volyn Regional Council, Lutsk, Voli Ave., 36, <https://orcid.org/0000-0002-5189-1873>

Pinchuk Larysa Mykolaivna PhD in Pedagogics, Associate Professor, Associate Professor of Second Language Teaching Chair, Zaporizhzhia National University, Faculty of Foreign Philology, Zaporizhzhia, <https://orcid.org/0000-0001-6968-5122>,

Dvornichenko Larysa Leonidivna Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor of the Department of Psychology, Educational-Scientific Institute of Pedagogy and Psychology of Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, Romenska St. 87, Sumy, <https://orcid.org/0000-0002-6221-5555>

SELF-EDUCATION AND ITS ROLE IN THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF STUDENTS

Abstract. The article deals with self-education and its role in the professional development of students. The author analyzes scientific approaches to this issue. Based on this analysis, it is determined that the main purpose of training and education in a higher education institution is to help students as future highly qualified specialists find their place in life, see their self-worth, find their purpose and vocation, and motivate themselves to self-improvement and self-education. It is substantiated that self-education is a long-term process that results in a person's personal development throughout life. It has been found that self-education is one of the types of self-management aimed at improving oneself. It includes perspective and operational self-management. It is argued that self-education, like education, performs the social function of personality formation, is a conscious and purposeful process of forming ethical and psychological characteristics of a person. Self-education is secondary, it occurs when a person is prepared for it

by life and upbringing, that is, when he or she begins to understand himself or herself as a person, to think about his or her social role in the present and future and to exercise a certain degree of independence in practical life, in other words, when he or she reaches a certain degree of development of consciousness and self-awareness, life experience. The main methods of self-education are considered, which include: self-commitment, self-report, self-analysis, self-control, self-assessment and self-criticism. It is summarized that the problem of self-education of students in professional development is more relevant today than ever, because by engaging in self-education, students acquire the desired character traits and qualities, develop willpower, and eradicate the bad habit of "putting everything off for later." They learn to understand their feelings, sensations, desires, and regulate their behavioral activities, which will eventually lead not only to self-education but also to self-development. It is concluded that self-education plays an important role in the formation of a future specialist. It is necessary to constantly develop and improve the knowledge, skills and abilities that students develop while studying at a higher education institution. In the process of forming self-education of a personality for future successful professional activity, students develop their professional and personal abilities and characteristics in accordance with the chosen goals, get rid of habits and qualities that interfere with professional self-realization. When developing students' skills for self-education, the psychological service of the institution, curators and tutors should be involved.

Keywords: students, self-education, self-development, personality, professional development.

Постановка проблеми. Професійний розвиток студентів будь-якої спеціалізації це довготривалий та складний процес, результатом якого є висококваліфікований компетентний фахівець в певній галузі. Трансформації суспільства, які відбуваються в реаліях сьогодення не тільки нашої держави, а і в державах Європи висувають вимоги до підготовки професіонала готового здійснювати свою професійну діяльність в мінливих умовах сучасності. Саме тому одним із шляхів, який допоможе виконати це завдання є самовиховання, самовдосконалення та самопректування особистості.

Самовиховання детермінується суспільством і служить певним суспільним інтересам. Людина не тільки пристосовується до зовнішніх суспільних умов, але і активно впливає на них, і тим самим виступає діячем суспільного розвитку. Самостійна активна діяльність можлива при певному рівні знань об'єктивної дійсності, наявності умінь, навичок і зрілості особистості – моральної, емоційно-вольової і інтелектуальної. Спираючись на досвід попередників і сучасників, особистість прагне максимально розвинути в собі ці необхідні властивості. Виявляючи і пізнаючи свої здібності, людина починає сама формувати їх як у власних інтересах, так і на користь суспільства [1, с 5-6].

Саме тому перед науково-педагогічними працівниками закладів вищої освіти постає завдання активізації процесу самовиховання здобувачів вищої освіти. А отже, актуальність цього дослідження полягає у визначенні основних підходів та методології, щодо перебудови свідомості й особистісного самопізнання, формування спрямованості на успішну професійну діяльність, пошук новітніх шляхів самовиховання та саморозвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволив виявити, що в дослідженнях К. Ушинського, А. Макаренка, В. Сухомлинського акцент робиться на теорію і практику самовиховання. Серед психологів питання формування особистості та прояву її в діяльності підіймали: Л. Виготський, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе. Професіоналізм особистості та діяльність досліджували: Н. Кузьміна, А. Деркач, Г. Пономарьова. Питанням самовиховання та самоосвіти присвячені роботи: Л. Рувинського, О. Кочетова, В. Сухомлинського, О. Ковальова, Л. Мітіної, Є. Рогової та інших.

Метою статті є розкриття сутності поняття «самовиховання» та визначенні головних особливостей при професійному розвитку студентів.

Виклад основного матеріалу. Сучасна вища освіта в Україні спрямована на особистісно-орієнтований підхід з допомогою якого відбувається особистісний та професійний розвиток студентів, як майбутніх фахівців. Значну роль в процесі професійного розвитку студентів відіграє самовиховання.

В. Васильєв вважає, що шлях людини до самої себе дуже складний: необхідно пізнати себе, свої сили і здібності, визначити свій життєвий шлях, випробувати себе в праці, пережити ненависть і захоплення, стати цікавою людиною для інших, корисним для суспільства громадянином. І при цьому безперервно боротися зі злом в собі і навколишньому світі, виправляти свої помилки, долати слабкості і недоліки, позбавлятися від пороків і негативних якостей, тобто перевиховуватися. Самовиховання і самопізнання, самовдосконалення і самоперевиховання, формування у себе позитивних якостей і подолання наявних недоліків – все це близькі процеси. Завжди і в усьому необхідна самодисципліна, самоконтроль, щоб не дозволяти собі слабіти духом і тілом. Тому, що головні вороги в нашому житті – самозаспокоєність, самовдоволення, самозакоханість. Не прийнятні в житті самоприниження, самобичування та невпевненість в собі. Необхідно кожного дня використовувати самокритичність, самонавіювання та самосхвалення [2].

Таким чином, можемо стверджувати, що головною метою підготовки та виховання у закладі вищої освіти є допомога студентам як майбутнім висококваліфікованим фахівцям знайти своє місце в житті, побачити свою самоцінність, знайти своє призначення та покликання, і мотивувати себе до самовдосконалення та самоосвіти. Обов'язковим з боку студентів є усвідомлення та емоційна налаштованість до обраної майбутньої професії, розуміння її сутності. Саме з допомогою всього цього здобувачі вищої освіти зможуть самоорганізуватися та самоствердитися.

На думку С. Гриценка, самовиховання виконує суспільну функцію з формування особистості. Самовиховання це цілеспрямований, довільний, свідомий процес формування етично-психологічних властивостей особистості. Тому самовиховання він трактує як свідому, планомірну роботу над собою, направлену на формування таких властивостей особистості, які відповідають вимогам суспільства і особистій програмі розвитку [1, с. 6].

А. Царук стверджує, що самовиховання – це свідомо, цілеспрямована та самостійна діяльність особистості, що виникає в результаті її активної взаємодії з середовищем і впливає на її розвиток та вдосконалення. Успіх самовиховання залежить від самооцінки особистості [3].

Л. Рувинський, вважає, що самовиховання – це не лише свого роду механізм, який дозволяє людині сформувати в себе ті або інші вміння професійної техніки, але й засіб професійного розвитку особистості, її інтелекту, почуттів та волі [4, с. 107].

О. Кравченко під самовихованням розуміє систематичну і свідому діяльність людини, спрямовану на саморозвиток і формування своєї базової культури. Самовиховання, на його думку, покликане зміцнити і розвинути здатність до добровільного виконання зобов'язань, як особистих, так і заснованих на вимогах колективу, формувати моральні почуття, необхідні звички поведінки, вольові якості. Самовиховання – складова частина і результат виховання всього процесу розвитку особистості [5, с. 197].

Здійснивши аналіз поглядів науковців, щодо визначення поняття «самовиховання», ми дійшли висновку, що самовиховання – це довготривалий процес, результатом якого є особистісний розвиток людини протягом всього життя.

Аналізуючи наукові підходи ми виявили, що самовиховання відноситься до одного з видів самоуправління, направлено на вдосконалення себе. Воно включає перспективне та оперативне самоуправління.

Оперативне управління – це повсякденна регуляція діяльності і поведінки відповідно до раніше поставлених цілей і прийнятих планів.

Перспективне самоуправління – це передбачення майбутнього, відповідно до якого визначаються плани і шляхи діяльності. Перспективне самоуправління зрештою стає оперативним, коли настає час діяти. [1, с. 12].

Особистість формується спеціально організованим самовихованням. Самовиховання складна діяльність. Вона вимагає постановки певної мети і конкретних завдань, розробки програми, планування роботи, обліку і контролю за ходом самовиховання. Самовиховання робить людину відповідальною за свою поведінку в сьогоденні і за своє майбутнє життя. Особистість може вибирати той або інший спосіб життя, вона може регулювати свою поведінку і удосконалювати себе [6].

Важливим аспектом самовиховання, на думку Л. Проців, є логічне мислення, вміння аналізувати кожен свій вчинок, саме це сприяє виробленню вимогливості до себе як постійної риси характеру, без якої неможливо досягти успіху в цій справі. Тому педагоги в індивідуальних бесідах і на зборах детально аналізують порушення правил поведінки, їх причини, привчають молодь до самоаналізу [7, с. 203].

Самовиховання потребує цілеспрямованої свідомості і систематичної роботи студентів над собою для того, щоб забезпечити такий рівень розвитку особистості, який би відповідав суспільним вимогам і особистому ідеалу. Шляхом самовиховання особистість формує потрібні їй для життя і праці властивості і усуває ті, які заважають їй жити і діяти в потрібному напрямі. Самовиховання – природний процес адаптації особистості до соціальних умов і суспільних вимог. Виховання і навчання, які здійснюються суспільством за допомогою сім'ї, дитячого садочку, школи, різних громадських організацій і засобів масової інформації, вимагають не тільки підтримки з боку особистості, що розвивається, але і зустрічної роботи, тобто самовиховання, без чого суспільне виховання малоефективне [1, с. 14].

Ми вважаємо, що здобувачі не просто пристосовуються до зовнішніх соціальних умов, а й активно впливають на них, стаючи тим самим основною ланкою суспільного розвитку. Найпродуктивніша самостійна активність можлива за наявності певного рівня знань, компетентності та особистісної зрілості — моральної, політичної, емоційної, вольової та інтелектуальної. Спираючись на досвід своїх попередників і сучасників, студенти прагнуть всебічно розвинути ці необхідні якості. Усвідомлюючи і розуміючи власні здібності, вони починають формувати їх на своє благо і благо суспільства.

Отже, самовиховання, як і виховання загалом, виконує соціальну функцію формування особистості. Як і виховання, самовиховання є свідомим і цілеспрямованим процесом формування етичних і психологічних характеристик людини. Самовиховання є вторинним, воно відбувається тоді, коли людина підготовлена до нього життям і вихованням, тобто коли вона починає розуміти себе як особистість, замислюватися над своєю соціальною роллю в сьогоденні і майбутньому і проявляти певну самостійність у практичному житті, іншими словами, коли вона досягає певного ступеня розвитку свідомості і самосвідомості, життєвого досвіду.

Потреба в самовихованні виникає тоді, коли особистість певним чином розвивається за певних умов життя і праці. Самовиховання – процес розвиваючий. Цілі і методи самовиховання змінюються протягом життя людини. Цілі стають складнішими і пов'язані з основними життєвими та ціннісними орієнтаціями людини.

Цей процес може охоплювати всі сфери розвитку та діяльності людини. Він може мати форму морального або фізичного самовиховання, емоційної волі чи інтелекту і, нарешті, естетики. Також певні аспекти цілісного розвитку займають різне місце в роботі

над самовдосконаленням, залежно від поточних і майбутніх потреб. Людина розвиває певні риси себе відповідно до свого плану, основного життєвого напрямку або конкретних цілей, поставлених на відомий період життя.

У своїх працях А. Макаренко приділяв увагу саме самовихованню. Він вважав його природним результатом розвитку особистості в колективі. На його думку, на розвиток особистості спочатку впливають зовнішні вимоги, а потім результат самовимог, тобто самовиховання. За А. Макаренком, самовиховання – це не одиничний процес, а спільна діяльність усього колективу. Зовсім непомітно навчальний процес під керівництвом А. Макаренка та обраного ним педагогічного колективу перетворився на процес колективного самовиховання. Саме це вносить А. Макаренко в теорію і практику самовиховання. «Самовиховання, - писав В. Сухомлинський, - це не допомога вихованню, а міцна основа виховання. Ніхто не може виховати людину, якщо вона сама не виховується» [1].

М. Боришевський виділив пріоритетні напрямки самовиховання, до яких відніс:

- цивільно-патріотичні і духовно-етичні, морально-психологічні якості;
- працьовитість, звички досягати всього цілеспрямованою, наполегливою працею і високим професіоналізмом;
- пошана і дбайливість до батьків, людей похилого віку, ветеранів, хворих;
- пошана і гуманне відношення до людей, вшанування їх прав, інтересів і думок;
- демократичність у взаєминах з іншими людьми: визнання їх права на свою думку, відношення до незгоди іншого як до нормального явища, а не прояву ворожнечі, розумової відсталості та ін.;
- відчуття відповідальності, порядності, сумлінності;
- загальна і професійна культура, естетичні якості;
- навички і уміння управляти своєю поведінкою і відчуттями;
- товарицькість і культура спілкування;
- етична стійкість;
- пошана до законів, народних традицій, культури, мови;
- пошана до науки і наукових знань;
- пошана до релігійних поглядів, представників інших конфесій, інших національностей;
- стійкість до шкідливих звичок – вживання алкоголю, наркотиків, курінню [8].

С. Мельничук, вважає, що найбільш ефективними методами самовиховання є:

1. Самозобов'язання - це перелік добровільно взятих студентом завдань самому собі на певний період часу.

Самозобов'язання буває колективне та індивідуальне.

Колективне самозобов'язання може виступати у вигляді спільних зобов'язань, що їх одночасно беруть на себе всі здобувачі і сумлінно виконують частину своєї роботи. Індивідуальне самозобов'язання – це друга форма самозобов'язання в системі самовиховання, коли студент самостійно, або з допомогою чи за рекомендацією педагогів бере на себе певні зобов'язання.

2. Самозвіт – це критичний погляд особистості на пройдений шлях за певний період. Цим прийомом користуються регулярно у вигляді особистих самозвітів. Самозвіт як прийом самовиховання привчає студентів звітувати самому собі та іншим у своїх діях і вчинках, може виступати для однокласників засобом обміну позитивним досвідом. Самозвіт підвищує відповідальність здобувача за власні справи, привчає відповідати за дії та вчинки.

3. Самоаналіз – це роздуми студентів стосовно власної діяльності та поведінки за час дії самовиховання (що я можу, яка я людина, що я за товариш, що я здійснив так чи не так

тощо). Самоаналіз здійснюється після закінчення процесу самовиховання, або його окремих етапів. Самоаналіз – це ефективна форма регулювання особистістю її власної діяльності за конкретних умов оточуючої дійсності. Самоаналіз є свого роду поглибленим самоспостереженням і самооцінкою власних потреб, емоцій, норм і прав поведінки.

4. Самоконтроль – це вміння людини стежити за проявом власних почуттів і реакцій, самостійно керувати своєю поведінкою. У самовихованні самоконтроль відіграє роль регулятора власної поведінки.

5. Самооцінка і самокритика, як правило, здійснюються одночасно і передбачають критичне ставлення до себе, до своїх якостей і стану. Правильна самооцінка – це вміння студента суворо оцінювати власні слова і думки, результати своєї діяльності, поведінки, ставлення до людей, до справи, навчання [9, с.15-16].

Отже, проблема самовиховання студентів при професійному розвитку на сьогоднішній день є актуальною як ніколи, тому, що займаючись самовихованням студенти набувають бажаних рис характеру та якостей, у них розвивається сила волі, викорінюється погана звичка «відкладати все на потім». Вони вчаться розуміти свої почуття, відчуття, бажання, регулювати свою поведінку та емоції, що в результаті приведе не тільки до самовиховання, а й до саморозвитку.

Висновки. Здійснивши дослідження поставленої проблематики можемо зазначити, що проблема самовиховання майбутніх фахівців є багатогранною і її вивчення потребує систематизації різних аспектів. Самовиховання відіграє одну із важливих ролей в становленні майбутнього фахівця.

Необхідно постійно розвивати та вдосконалювати знання, уміння, навички та вміння, що формуються у студентів під час навчання у закладі вищої освіти.

Самовиховання – це діяльність та зусилля студентів, які спрямовані на самих себе, ефективність яких залежить від бажання, мотивації та позитивного ставлення до цього процесу та майбутньої професійної діяльності.

Таким чином, у процесі формування самовиховання особистості на майбутню успішну професійну діяльність студенти розвивають свої професійні та особистісні здібності, а також характеристики відповідно до обраних цілей, позбавляються звичок і якостей, які заважають професійній самореалізації. Також вважаємо, що при формуванні та розвитку навичок до самовиховання у студентів потрібно залучати психологічну службу закладу, кураторів та тьюторів.

Література:

1. Грищенко С. В. Самовиховання особистості: монографія. Чернігів: ЧНПУ, 2009. 252 с.
2. Васильєв В.В. Самовизначеність молоді у формуванні їх професійного потенціалу. *Вісник ЧДПУ імені Т.Г. Шевченка. Серія: педагогічні науки*. 2008. № 50. 253 с.
3. Царук А. Самовиховання як чинник розвитку особистості студента. URL: <http://www.vtei.com.ua/doc/16.10.2015/11/1.5.pdf>
4. Пилипенко Є. О. Самовиховання студента як критерій його професійно-педагогічної культури. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2011. Випуск 26. С. 121 – 129.
5. Кравченко О. В. Самовиховання як основна категорія самовиявлення педагога. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. 2017. Випуск LXXVIII. Том 1. С. 196 – 200.
6. Ovcharuk, V., Maksymchuk, B., Ovcharuk, V., Khomenko, O., Khomenko, S., Yevtushenko, Y., Rybalko, P., Pustovit, H., Myronenko, N., Syvokhop, Y., Sheian, M., Matviichuk, T., Solovyov, V., & Maksymchuk, I. (2021). Forming Competency in Health Promotion in Technical Specialists Using Physical Education. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13(3). Retrieved from <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/rrem/article/view/2669>
7. Проців Л. Самовиховання як важлива складова національного виховання. *Проблема української народної педагогіки в науковій спадщині М.Стельмаховича: Матеріали Перших Всеукраїнських педагогічних читань*. -Івано-Франківськ, 2004. С.201-206.

8. Шевченко В. В. Особливості розвитку професійно-психологічної компетентності у військовослужбовців Національної гвардії України на етапі фахової підготовки: дис. ...доктора філософії в галузі психології: 19.00.06. Харків, 2022. 296 с.

9. Боришевський М. Я. Трансформація системи цінностей у контексті проблеми ефективності педагогічної взаємодії. *Система цінностей як регулятор педагогічної взаємодії*: Тези доповідей науково-практичної конференції. Київ - Дрогобич. 1994. С. 9-10.

10. Мельничук С. Самовиховання в системі професійної роботи соціального педагога, практичного психолога та вчителя початкових класів. *Наукові записки. Серія: педагогічні науки*. 2011. Випуск 97. С. 13-17.

References:

1. Hryshchenko S. V. (2009). *Samovykhovannia osobystosti [Self-education of the individual]: monohrafiia*. Chernihiv: ChNPU.

2. Vasyliiev V.V. (2008). *Samovyznachenist molodi u formuvanni yikh profesiinoho potentsialu [Self-determination of youth in the formation of their professional potential]. Visnyk ChDPU imeni T.H. Shevchenka. Serii: pedahohichni nauky – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Series: pedagogical sciences*. 50.

3. Tsaruk A. *Samovykhovannia yak chynnyk rozvytku osobystosti studenta [Self-education as a factor in the development of the student's personality]*. URL: <http://www.vtei.com.ua/doc/16.10.2015/11/1.5.pdf>

4. Pylypenko Ye. O. (2011). *Samovykhovannia studenta yak kryterii yoho profesiino-pedahohichnoi kultury [Student's Self-Education as a Criterion of His Professional and Pedagogical Culture]. Naukovi zapysky kafedry pedahohiky – Scientific Notes of the Department of Pedagogy*. Vypusk 26, 121 – 129.

5. Kravchenko O. V. (2017). *Samovykhovannia yak osnovna katehoriia samoviyavlennia pedahoha [Self-education as the main category of teacher's self-determination]. Zbirnyk naukovykh prats. Pedahohichni nauky – Collection of scientific papers. Pedagogical sciences*. Vypusk LXXVIII. Tom 1, 196 – 200.

6. Ovcharuk, V., Maksymchuk, B., Ovcharuk, V., Khomenko, O., Khomenko, S., Yevtushenko, Y., Rybalko, P., Pustovit, H., Myronenko, N., Syvokhop, Y., Sheian, M., Matviichuk, T., Solovyov, V., & Maksymchuk, I. (2021). *Forming Competency in Health Promotion in Technical Specialists Using Physical Education. Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13(3). Retrieved from <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/rrem/article/view/2669>

7. Protsiv L. (2004). *Samovykhovannia yak vazhlyva skladova natsionalnoho vykhovannia [Self-Education as an Important Component of National Education]. Problema ukraïnskoi narodnoi pedahohiky v naukovii spadshchyni M.Stelmakhovycha - The Problem of Ukrainian Folk Pedagogy in the Scientific Heritage of M. Stelmakhovych: Materialy Pershykh Vseukraïnskykh pedahohichnykh chytan. Ivano-Frankivsk, 2004. S.201-206.*

8. Shevchenko V. V. (2022). *Osoblyvosti rozvytku profesiino-psykholohichnoi kompetentnosti u viikovosluzhbovtziv Natsionalnoi hvardii Ukrainy na etapi fakhovoi pidhotovky [Peculiarities of the Development of Professional and Psychological Competence of Servicemen of the National Guard of Ukraine at the Stage of Professional Training]. Doctor of Philosophy dissertation in psychology*. Kharkiv.

9. Boryshevskiy M. Ya. (1994). *Transformatsiia systemy tsinnostei u konteksti problemy efektyvnosti pedahohichnoi vzaiemodii [The transformation of the value system in the context of the problem of the effectiveness of pedagogical interaction]. Sistema tsinnostei yak rehulator pedahohichnoi vzaiemodii – The system of values as a regulator of pedagogical interaction*. Kyiv - Drohobych.

10. Melnychuk S. (2011). *Samovykhovannia v systemi profesiinoi roboty sotsialnoho pedahoha, praktychnoho psykholoha ta vchytelia pochatkovykh klasiv [Self-education in the system of professional work of a social pedagogue, practical psychologist and primary school teacher]. Naukovi zapysky. Serii: pedahohichni nauky – Scientific notes. Series: pedagogical sciences*. Vypusk 97, 13-17.